

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологічна»

Збірник наукових праць

Випуск 58

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2015

УДК 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № від 2015 року)*

*Збірник затверджено постановою президії ВАК України
від 22 квітня 2011 року № 1-05/4*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Білоус П. В., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Поліщук Я. О., доктор філологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШ України;
Яворська Г. М., доктор філологічних наук, професор.

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 58. – 362 с.

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

*Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов*

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2015

19. Hunter N. Haiku – Elegy / N. Hunter. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ілюстративного матеріалу : <https://hughclarkhunter.wordpress.com/2012/07/15/haiku-elegy/>.

20. Robinson, D. Elegiac Sonnets: Charlotte Smith's Formal Paradox / D. Robinson. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://connection.ebscohost.com>.

21. Schmidt, G.A. Renaissance Hybrids: Culture and Genre in Early Modern England / G.A. Schmidt. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://connection.ebscohost.com>.

УДК 82.08

О. А. Росстальна,

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Київ

КОМПОЗИЦІЙНІ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАННЯ Т. ГАРДІ «ПЕРША ГЕРЦОГІНЯ ВЕССЕСУ»

У статті аналізовано композиційні та художні особливості оповідання Т. Гарді «Перша герцогиня Вессексу», першого твору збірки «Група шляхетних дам». Визначаючи загальний композиційний принцип збірки, тематичне наповнення творів та специфіку створення системи образів, оповідання будується на двох просторово-хронологічних та нарративних моделях.

Ключові слова: композиційні та художні особливості, мала проза, рамкове обрамлення, просторово-хронологічна модель, нарратив.

COMPOSITIONAL AND ARTISTIC PECULIARITIES OF T. HARDY SHORT STORY «THE FIRST COUNTESS OF WESSEX»

The article is dedicated to the analysis of compositional and artistic peculiarities of T. Hardy short story «The First Countess of Wessex». The main compositional peculiarity is the usage of frame principle which is also typical for short stories in «Wessex Tales» collection. The events are presented as a manuscript read by a local historian. In every short story the tale is told by the members of Wessex Club within one day. In such a way there are two spaces and time models: the one which belongs to storyteller, and the one which is narrator's.

Being an «introduction» to other stories in the collection, «The First Countess of Wessex» is based on artistic features which Hardy develops in his further prose. The opposition «male – female» suggests the writer's tendency to create certain character types. Multilevel literal and cultural allusions, symbolism of names, and special manner of narration represent the general style of the collection. The theme of social inequality, the relationship of men and women, parents and children and marriage problems combined with special character system (the main characters are female) form peculiar Hardy's style.

Key words: short story, narrative, male – female characters, frame principle, character type.

КОМПОЗИЦИОННЫЕ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ СОБЕННОСТИ РАССКАЗА Т. ГАРДИ «ПЕРВАЯ ГЕРЦОГИНЯ УЕССЕКСА»

В статье проанализированы композиционные и художественные особенности рассказа Т. Гарди «Первая герцогиня Вессекса», первого произведения сборника «Группа благородных дам». Определяя общий композиционный принцип сборника, тематическое наполнение произведений и специфику создания образной системы, рассказ строится на двух пространственно-хронологических и нарративных моделях.

Ключевые слова: композиционные и художественные особенности, малая проза, рамочное обрамление, пространственно-хронологическая модель, нарратив.

Англійський письменник Т. Гарді увійшов в історію світової літератури як автор романів, поезії та малої прози. Увага читачів і критиків до великих епічних творів митця спричинила дисбаланс у вивченні творчості письменника. Об'єктами спеціальних дослідження найчастіше ставали романи, залишаючи поезію та оповідання на маргінесі. Окремі аспекти малої прози Т. Гарді були розглянуті в роботах К. Бреді, Ч. Мея, М. Урнова, Л. Смикалової, І. Канторовича, Т. Мотилевої, А. Бурцева, А. Невструєвої, Ю. Селезневої, С. Матченої, Н. Серебрякової, однак відсутність ґрунтовних праць робить подальші дослідження актуальними.

Метою літературознавчої розвідки є дослідження композиційних та художніх особливостей оповідання Т. Гарді «Перша герцогиня Вессексу» (The First Countess of Wessex, 1889), першого твору збірки «Група шляхетних дам» (1891).

Особливістю композиції твору є використання принципу рамкового обрамлення, яке також має місце в оповіданнях збірки «Вессекські оповідання». Події твору представлені як розповідь місцевого історика, що він читає рукопис. Відтак стає можливим розмежування двох аспектів: «події, про яку розповідається» та «події самої розповіді» [1, с. 403]. Відносна автономність «нарації» та «події» дозволяє виділити в художньому плані твору дві чітко виражені просторово-часові хронологічні моделі: простору оповідача та простору розповідача. Вони не перетинаються, а ніби доповнюють одна одну: існування простору оповідача робить можливим існування простору розповідача. При цьому формат твору можна окреслити як «історія в історії». Така модель використовується письменником й в оповіданні «Легенда 1804 року».

Співіснування двох нарративних начал зумовлює ускладнення часової площини творів. Дія оповідань збірки одночасно реалізується у трьох часових вимірах – теперішньому та двох минулих. Перший (теперішній час) включає розповідь про зібрання Антикварного клубу, де були представлені історії про благородних дам, другий (минулий час) – акт переказування історій, третій (віддалений минулий час) містить події, що відбулися в житті заможних мешканців Вессексу. Часові площини чітко поляризовані через позиції розповідачів. Переказуючи історію, розповідачі зв'язують минуле й теперішнє. Натомість таке часове розмежування не фіксується оповідачем, який лише описує реакцію слухачів (членів Антикварного товариства) на оповідь, розпочинаючи наступну історію. В оповіданнях відбувається трансформація, перерозподіл функціональних ролей оповідача та розповідачів при створенні сюжетної канви розповіді. Фактично розповідачі виходять за межі своїх повноважень, частково перебираючи на себе функції оповідача. Застосування форми нарації від першої особи створює ілюзію достовірності викладених подій, тим самим зменшується дистанція між тим, хто оповідає історію, та тими, хто її слухає чи про неї читає. Розповідачі, переказуючи події, відтворюють емоційний стан героїв, їхні переживання, насичують розповідь кольорами, роблять її об'ємною та виразною. Як творці історії, вони виконують функції деміургів, суттєво зменшуючи коло повноважень оповідача. Об'єктивність розповіді оповідача доповнюється суб'єктивністю та індивідуалізацією викладу подій розповідачами.

Події, описані у творі «Перша герцогиня Вессексу», суміжні в просторовому відношенні (дія відбувається в околицях маєтку Кінг Хінгток), проте розведені в часі. Хронологічна відстань між подіями та розповіддю про них – принаймні кілька десятків років. Важливо, що розповідь про обставини, за яких була прочитана та переказана історія Бетті Дорнелл, і про які переповідає оповідач, – вміщена не на початку, а у кінці твору. Така організація оповідання зумовлена будовою всієї збірки «Група шляхетних дам», у якій кожна попередня історія є інтродукцією наступної.

Так, оповідачу належить вступне зауваження, яке власне є формою презентації особи розповідача, та великий за обсягом фрагмент у фіналі оповідання – опис обставин, за яких були переказані історії про представниць благородних родин Вессексу, та розповідь про низку персонажів, розповідачів, які переповідають ці історії. Простір розповідача складається не лише з викладу перебігу подій, а й з оцінки того, що відбувається. Розповідач характеризує персонажів та одночасно відтворює особливості мовлення героїв (наприклад, у мові сквайра дуже багато скорочень та просторічних виразів).

Образи героїв першого твору, на відміну від усіх наступних, дуже близькі до тих, що були презентовані в оповіданнях збірки «Вессекські оповідання», як вважає К. Бреді [4, с. 51].

Життя Бетті Дорнелл проєктують її батьки. Батько героїні, різкуватий та грубуватий чоловік, що почуватися ніяково в колі більш витонченого товариства своєї дружини, оточує себе людьми, нижчими в соціальному плані, нібито самоутверджуючись. Мати героїні є головною в родині. Не поважаючи чоловіка, жінка приймає та реалізує рішення. Формально таке протистояння зrealізоване письменником у зображенні двох просторів – жіночого (маєток місіс Дорнелл) та чоловічого (маєток містера Дорнелла). Кожен герой відтак має свій простір. Дорнелл і сам радше підкорюється дружині, аніж протистоїть їй. Єдиною формою протесту сквайра є «втеча»: після чергового скандалу він їде з маєтку дружини до свого власного.

Опозиція «чоловіче – жіноче», намічена в першому творі збірки, у різних варіантах подана в наступних оповіданнях та унаочнює тенденцію Т. Гарді до створення образів жіночних чоловіків та чоловікоподібних жінок.

Майбутня доля Бетті Дорнелл стає предметом жвавих сперечань її батьків. Заради досягнення своїх власних, доволі корисних бажань вони маніпулюють дитиною. Так, мати хоче, щоб дочка, узявши шлюб із заможним Стівеном Рейнардом (Stephan Reynard), здобула дворянський титул, якого бракувало її чоловікові. Батько, нав'язуючи дочці свої вподобання, бажає, щоб дівчина стала дружиною сина сусіда Феліпсона (Phelipson). Юна героїня опиняється перед вибором між власними та чужими почуттями, і у фіналі твору перемагає воля матері. Прийняття рішення для Бетті пов'язане з досягненням зрілості – як статевої, так і духовної. Розповідач зображує перетворення «з дівчини на жінку», показуючи це через вживання пестливої форми імені героїні (Бетті – похідне від Елізабет [2, с. 78]). У такий спосіб відбувається своєрідна капсуляція образу героїні – батьки не визнають за дочкою права бути дорослою, «закривають» її в дитячому імені, але тим самим провокують до активних дій.

Вродливий Феліпсон здається героїні ідеальним чоловіком. У зовнішньому плані тридцяти п'ятирічний Рейнард «блідий, високий, стриманий і врівноважений» [5, с. 15] програє молодому суперникові. Щоб відтягнути зустріч з чоловіком, Бетті навмисно заражується віспою. За припущенням К. Бреді, цей епізод, уведений у текст оповідання видання 1891 р., Т. Гарді «позичив» із твору англійського письменника В. Ейнсворта «Старий собор святого Павла» (1841) чи «Історії Генрі Есмонда» (1852) В. Теккеря [4, с. 207]. Проте сам мотив випробування сягає фольклорних джерел. У контексті твору Т. Гарді хвороба є перевіркою для обох героїв. Для Рейнарда – це випробування терпіння та розсудливості (він має дочекатися, поки дівчина подорослішає як фізично, так і духовно), для Бетті – це своєрідна ініціація (вона досягає зрілості завдяки терпінню та ніжності чоловіка). Мотив позбавлення краси символізує переведення позиції героїні із захоплення зовнішнім на шанування внутрішнього світу. У літературі кінця XIX – початку XX ст., зокрема у творчості представника естетизму О. Вайльда, категорія краси мала першорядне значення. Проте, за спостереженням О. В. Тумбіної, для Вайльда «гостре відчуття краси зливається з живим відчуттям її моральної значущості» [3, с. 12]. Для письменника духовна краса важливіша за зовнішню («Портрет Доріана Грея», казки).

Інцидент із віспою змінює ставлення Бетті до Стівена Рейнарда та змушує його зрозуміти, що внутрішні риси є важливішими за зовнішню красу. Цікаво, що в першому варіанті оповідання, призначеному для періодичних видань, Феліпсон помирав, у другому ж виданні твору Т. Гарді зображує героя боягузом [4, с. 207], котрий кинув Бетті, побачивши на її обличчі ознаки віспи. Натомість Рейнард ніжно поцілував дівчину, не боячись захворіти. Стівен Рейнард, «мудрий, розсудливий чоловік з гарними манерами» [5, с. 51], за допомогою свого кохання ніби висмикує Бетті, «маленьке ягня» [5, с. 10], зі сварки між батьками. Його товариство, розум, життєвий досвід та головне – щирі почуття до дружини – роблять можливим її щастя. Рейнард поєднує найкращі риси, притаманні батькам Бетті, проте, на відміну від них, у нього ці якості не гіперболізовані, а система цінностей не зміщена в хибному напрямку. Саме стриманість та одночасно емоційність дозволяють герою діяти в інтересах Бетті, а тому вона знаходить щастя з ним. Важлива роль, яку відіграв чоловік у житті героїні, підкреслена етимологією його прізвища. Родинне ім'я Рейнард (Reynard) утворене поєднанням двох давньо германських слів «ragin» – рішення богів + «hart» – сміливий, сильний [2, с. 382]. Стівен стає для Бетті не тільки чоловіком, а й другом та батьком одночасно, що підтверджене епітафією, складеною жінкою.

Таємне еднання з Рейнардом (Бетті зізнається матері в таємних побаченнях із чоловіком і своїй вагітності) означає для героїні, з одного боку, перехід до дорослого життя, з іншого, – свідоме порушення волі батьків. Простодушна, але одночасно жорстка та іронічна відповідь героїні на докори місіс Дорнелл: «Але, дорога моя матінко, ви змусили мене вийти за нього! А відтак я мусила підкоритися йому більше, ніж вам!» [5, с. 55] – сприймається своєрідною помстою, адже мати приносить дочку в жертву своїх соціальних амбіцій. Історія Бетті – одна з небагатьох, яку Т. Гарді завершує щасливим фіналом.

Виконуючи роль «інтродукції» у збірці «Група шляхетних дам», оповідання «Перша герцогиня Вессексу» визначає загальний композиційний принцип збірки (оповіді, що були переказані протягом одного дня членами вессекських антикварних клубів під час зборів), її тематичне наповнення (теми соціальної нерівності, взаємовідносин чоловіків та жінок, батьків і дітей та проблеми шлюбу) та образну систему творів (центральне місце в творах посідають жіночі образи).

Аналіз композиційних та художніх особливостей твору «Перша герцогиня Вессексу» дозволяють визначити не тільки літературно-художні особливості оповідання, а й загальну проблематику твору. Структуру твору ускладнює принцип рамкового обрамлення та існування двох хронологічних моделей, характерних і для інших творів малої прози Т. Гарді, що підтверджує майстерність письменника у створенні художньої реальності. Існування двох наративних начал дозволяє зануритися у світ існуючої художньої реальності, одночасно зберігаючи зовнішню, об'єктивну точку зору на події.

Література:

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 502 с.
2. Рыбакин А. И. Словарь английских фамилий : Ок. 22700 фамилий / А. И. Рыбакин. – М. : Рус. яз., 1986. – 576 с.

3. Тумбина О. В. Контраст и парадокс в повествовательной прозе Оскара Уайльда. (К характеристике творческого метода писателя) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья (европейская литература)» / О. В. Тумбина. – СПб, 2004. – 20 с.
4. Brady K. The Short Stories of Thomas Hardy. – New-York, St.Martin's Press, 1982. – xii, 235 p.
5. Hardy T. A Group of Noble Dames : [short stories] / T. Hardy. – L. : Macmillan and Co., Ltd, 1907. – 270 p. – (Першотвір).

УДК 811.111 [36+37+42]

Ю. О. Савіна,
ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОВНИХ ЗАСОБІВ ТА КОГНІТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ МАЛОЇ ПРОЗИ ДЖЕРОМ К. ДЖЕРОМА Й О. ГЕНРІ)

Стаття присвячена порівняльному аналізу мовних засобів і когнітивних механізмів, які вживає автор для створення комічного ефекту у художніх текстах Джером К. Джерома й О. Генрі.

Ключові слова: комізм, порівняльний аналіз, мовний, когнітивний, художній текст, мала проза.

COMPARATIVE ANALYSIS OF VERBAL MEANS AND COGNITIVE MECHANISMS OF COMIC CREATION IN J.K. JEROME AND O. HENRY'S SHORT STORIES

The article deals with comparative analysis of verbal means and cognitive mechanisms that author uses for creation of comic effect in J.K. Jerome and O. Henry's humorous texts. The phenomenon of the comic, verbalized in J. K. Jerome and O. Henry's short stories, is characterized by a complex cognitive nature, conditioned by a complex interaction of many factors: extralingual, genre, textual, verbal and cognitive. Linguo-cultural difference of the British and American writers greatly affects the verbalization of the comic in the works studied. Cultural colouring of the phenomenon of the comic is manifested on the cognitive level in various types of incongruence as the cognitive mechanism of the comic creation in both writers' short stories, as well as the prevalence of logical and conceptual incongruence in J. K. Jerome's short stories, while a leading source of the comic in O. Henry's short stories is evaluative incongruence; ontological incongruence appears a less effective cognitive mechanism of the comic creation in both writers' short stories.

Key words: the comic, comparative analysis, verbal, cognitive, short story.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ И КОГНИТИВНЫХ МЕХАНИЗМОВ СОЗДАНИЯ КОМИЧЕСКОГО В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ МАЛОЙ ПРОЗЫ ДЖ. К. ДЖЕРОМА И О. ГЕНРИ)

Статья посвящена сравнительному анализу языковых средств и когнитивных механизмов, которые употребляет автор для создания комического эффекта в художественных текстах Джером К. Джерома и О. Генри.

Ключевые слова: комизм, сравнительный анализ, языковой, когнитивный, художественный текст, малая проза.

З античних часів феномен комічного тісно пов'язаний з такими давньогрецькими та давньоримськими іменами як Платон, Аристотель, Луцилій, Луцій та Аней. У Середні віки та період Відродження комічне асоціюється з такими філософами і письменниками, як Еразм Роттердамський, Франсуа Рабле і т.д. У період Романтизму центр дослідження категорії комічного перемістився до Німеччини. І варто зазначити, що значний внесок у дослідження цієї категорії зробили такі німецькі філософи як І. Кант, З. Фройд і Г. Гегель [7, с. 11].

В сучасні часи сфера комічного немало привертає до себе увагу не тільки вчених-філологів (М. В. Вербицька, В. М. Голубко, С. А. Голубков, В. С. Манаков), але й також велика увага комічному приділяється з боку філософії (Л. Н. Столович, В. П. Шестаков), історії та етнографії (Д. С. Ліхачов, В. Я. Пропп, Е. Мелетинський), прагмалінгвістики (Chiago, R. Alexander, А. Курганов, М. Кулініч, О. М. Попова) та когнітивної лінгвістики (М. Минський, В. О. Самохіна, О. М. Радаєв.).

Дослідженню мовних засобів створення комічного в більшому сприяли праці В. В. Виноградова, В. П. Григор'єва, О. А. Земської. Аналіз мовних засобів формування різноманітних типів комічного присвячені також праці Л. В. Азарової, П. Б. Коржевої, М. П. Міхліної, С. І. Походні, Г. Г. Почепцова та Ю. К. Щеглова.

Головною метою роботи є надати комплексний та ґрунтовний аналіз вживання когнітивних механізмів та лінгвостилістичних засобів створення комічного в англійській та американській літературах, а саме в гумористичних творах Джером К. Джерома й О. Генрі.

У відповідності з основною метою статті поставлені наступні задачі:

- надати характеристику мовним засобам і когнітивним механізмам, які створюють комічний ефект у художніх текстах Дж. К. Джерома й О. Генрі;
- сформулювати уяву про відмінності американського і англійського гумору.

Комічне – одна з найскладніших і різнопланових категорій естетики. Б. Дземідок під комічним розуміє як природні (тобто ті, які виникають незалежно від чийогось наміру) події, об'єкти та виникаючі між ними відносини, так і конкретний вид творчості, суть якого зводиться до осмисленого конструювання деякої системи та понять, а також системи слів з метою викликати комічний ефект [3, с. 4].

Як відомо, комічне має евристичну природу і створюється завдяки вибіркового пошуку відповідних мовних засобів. Винаходження лінгвістичних шляхів породження комізму у будь-якому випадку є суб'єктивним і неповторним результатом вільної творчої діяльності письменника, а мовні засоби, таким чином, за спостереженням Н.М. Ротанової є «усвідомленими і контекстуально та ситуативно обумовленими, що доводить їх приналежність мовленню» [4, с. 210], а також мові як системі «об'єктивно існуючих, соціально закріплених знаків, які співвідносять понятійний зміст і типове звучання» [1, с. 28]. З погляду стилістики основні мовні засоби створення комізму можливо знайти на всіх рівнях аналізу художнього тексту Дж. К. Джерома й О. Генрі, оскільки по формі вони співпадають із загальноприйнятими визначеннями стилістичних прийомів, фігур, тропів, зображально-виражальних засобів мовлення. Виділяючи основні мовні прийоми комічного, Дж. К. Джером робить акцент на перевазі лексичного потенціалу мовних одиниць при створенні комізму і зазначає, що буквальне тлумачення переносного значення слова, зіткнення в одному контексті різних значень багатозначного слова або співзвучних слів, порушення смислового зв'язку між словами в словосполученні, порівняння, персоніфікація, а також деякі тропи (метафора, гіпербола, перифраз) відіграють найважливішу роль у створенні комізму.